

ГЛАДОМОРЪТ: ОСНОВНИТЕ ФАКТИ

КАКВО Е ГЛАДОМОР?

Гладоморът — е геноцид, извършен върху украинския народ, един от компонентите на който е причиненият умишлено глад в периода 1932–1933 г. в Украйна и в онези райони на Северен Кавказ, населени предимно с украинци. Организиран е от комунистическия режим на Москва с цел масово изстребление на украинско население, унищожаване на националното самосъзнание и ликвидиране на основите на съществуването на отделна украинска нация. Крайната цел на Гладомора като целенасочена политика на Кремъл беше желанието Украйна окончателно да се закрепил като съставната част от СССР и да русифицира украинците като „обединен съветски народ“. Властите осъзнават, че запазването на собствената отделна идентичност и съзнание на украинците, което в противоречие на желанията на Москва се засилва по време на

„украинизацията“ от 20-те години на миналия век, оставя потенциални възможности за възстановяване на украинската независимост и излизане на Украйна от Съюза. Гладоморът трябва да премахне и най-малката възможност за развитие на събитията по този сценарий.

Буквално терминът „гладомор“ означава умишлено бавно умъртвяване чрез глад. През 60-те и 80-те години на миналия век тази дума се разпространява в публикациите на украинската диаспора. Влиза в широка употреба в началото на 90-те години, след обявяването на независимостта на Украйна. Правното значение на термина е фиксирано със Закона на Украйна „За Гладомор 1932–1933 г. в Украйна“ от 28 ноември 2006 г.

СЪВЕТСКА ОКУПАЦИЯ НА УКРАЙНА

През октомври 1917 г. властта в Русия е завзета от болшевики, леви радикали, водени от Владимир Ленин, които изповядват идеологията на комунизма. Те имаха за цел да премахнат частната собственост, богатите социални слоеве, да установят диктатура на територията на бившата Руска империя и по-късно, разчитайки на ресурсите на окупираните територии, да завземат властта в целия свят. Именно чрез украинските земи Кремъл възнамерява да разшири влиянието си върху страните от Централна и Източна Европа.

Вече през декември 1917 г. комунистическият режим започна нападателна война срещу Украинската народна република (УНР), създадена от украинците след падането на царизма. За да прикрият агресивните си действия, руските болшевики създават Комунистическата партия (на болшевики) на Украйна (КП(б)У), след което от нейно име провъзгласяват марионетната Украинска съветска социалистическа република (УССР). Тази псевдодържава беше фалшива, нейните формални лидери бяха назначени от Москва. Украинските въоръжени сили и партизански формирования се съпротивляваха на нашествениците до ноември 1921 г. Силите обаче са неравностойни и руските комунисти успяват да окупират по-голямата част от Украйна. През декември 1922 г. марионетният УССР е включен в състава на съветска социалистическа република.

В борбата срещу УНР руските болшевики широко използват насилие срещу мирното население: десетки хиляди хора стават жертви на комунистическата агресия през 1917–1921 г.

↗ Части на Червената гвардия в Киев. Февруари 1918 г. (Круцик Р. Народна война, 1917–1932 г.: ръководство за изложбата).

↶ Членове на Временното работническо-селско правителство на Украйна, Харков. 1919 г.

← Отряд от работниците,
мобилизирани за събиране
на храна в украинските села.
24 септември 1920 г.
*Централен държавен
аудиовизуален и електронен
архив.*

ГЛАДЪТ 1921–1923 г.

През лятото на 1921 г. южната и източната част на Украйна са засегнати от засушаване — 26% от обработваемите площи са изгорени. Преразпределението на събрания в Украйна хляб в полза на южните провинции можеше да спре глада, но Русия постъпи по друг начин. За да осигурят Москва, Петроград и други руски градове със зърно, болшевиките започнаха да изнасят реколтата, събрана от украинците. Дейността на спешните хранителни отряди, използването на заложнически режим, барикадите около селата, армейските части, наказателните и репресивни мерки на революционните

трибунали, потискането на националноосвободителното движение са неоспорими доказателства за целенасочената колонизаторска политика на Москва по отношение на украинските земи.

Едва в началото на 1922 г. руските болшевики признават факта за глада в Запорожката и Донецката губернии като цяло и в отделни райони на Николаевска, Катеринославска, Одеска и Полтавска губернии. Междувременно, ако през януари-февруари 1922 г. 12% от населението на необработените провинции гладуват, то през май

МЕЖДУВРЕМЕННО, АКО ПРЕЗ
ЯНУАРИ-ФЕВРУАРИ 1922 Г. 12% ОТ
НАСЕЛЕНИЕТО НА НЕОБРАБОТЕНИТЕ
ПРОВИНЦИИ ГЛАДУВАТ, ТО ПРЕЗ МАЙ
ТЕ СА 40%

Конвойт с труповете на умрелите от глад се отправя към гробището, гр. Херсон. 1921–1922 г. Снимка от Гавриил Раппепорт. Херсонски регионален краеведски музей.

Бездомни деца. гр. Никопол, Катеринославска губерния. 1921–1922 г. Централен държавен аудиовизуален и електронен архив.

Гладуващо селско семейство, Николаевска волост, Николаевска губерния. 1921 г. Централен държавен аудиовизуален и електронен архив.

те са 40%. През юли 1922 г. на 2-рия Международен конгрес на организациите и комитетите за помощ на гладуващите в Русия, украинската делегация съобщава, че почти 10 милиона жители на Украйна се нуждаят от спешна помощ. Повече от 40% от гладуващите са деца. Общият размер на държавната помощ за Украйна по това време обаче не надвишава 7,5% за нуждаещите се.

Болшевиките са премълчават глада в Украйна, вместо това подчертават необходимостта да се помогне на населението на Поволжието. За

целта още на 20 август 1921 г. в този регион са поканени служители на Американската администрация за помощ (ARA). Нейни представители са допуснати в Украйна едва през 1922 г., когато е вдигната блокадата на информацията за глада в Украйна. Гладът се оказва по-ефективен от наказателните действия. Болшевишките власти го използват за потискане на съпротивата, тъй като гладните украинци вече нямат възможност да помагат на участниците в националноосвободителното партизанско движение.

ПРОТИВОРЕЧИВАТА „УКРАИНИЗАЦИЯ“

Жестоките действия на комунистите предизвикват недоволство сред населението. За да спечели доверието му, през 1923 г. болшевиките започват политика на „украинизация“. Неговата допълнителна задача е да укрепи националната база на комунизма, тъй като през 1922 г. украинците са само 23,3% от всички членове на КП(б)У и по-малко от 16% от ръководството.

„Украинизацията“ предвижда разширяване на сферата на използване на украинския език в публичното пространство. Много украински художници, живели през този период, си поставят за цел да създадат култура от световна класа, интегрирайки се в европейското наследство чрез националната си автентичност. Световно признание спечелиха Александър Архипенко, Казимир Малевич, Александра Экстер (Григорович), Дзига Вертов и др.

Бързото развитие на украинската култура, преди всичко нейните масови елементи (популярна

литература, преса, театър, кино), се превръщат в неочакван страничен продукт на украинизацията за болшевиките. Йосиф Сталин осъзнава, че ситуацията става опасна, тъй като бутафорната украинска квазидържава може да бъде изпълнена с истинско съдържание.

Затова Кремъл прибегна до превантивни репресии. През 1930 г. в Харков се провежда публичен процес срещу членовете на фиктивния Съюз за освобождение на Украйна, които са обвинени в планове да отделят Украйна от СССР и да я направят независима. Този процес трябва да послужи като предупреждение за украинците, които хранят надежди за възстановяване на държавността.

През 1930 г. почти 30 хиляди дейци на украинското образование, наука и култура са изпратени в концентрационни лагери в северната част на Русия. Така е унищожен интелектуалния потенциал на Украйна.

↑ Подсъдимите на процеса на Съюза за освобождение на Украйна. 1930 г. Централен държавен аудиовизуален и електронен архив.

← Карикатура на подсъдимите по делото на Съюза за освобождение на Украйна. сп. „Червен пипер“, 1930г. номер 4.

➤ Митрополит Василий (Липкивски).

Централен държавен архив
на обществени сдружения
и украинци.

УНИЩОЖАВАНЕ НА УКРАИНСКАТА АВТОКЕФАЛНА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА

Разпространението на комунистическата идеология е неразривно свързано с агресивна атеистична пропаганда. В желанието си да премахнат религията от всички сфери на живота, болшевиките преследват „представителите на култа“. Духовници и монаси стават жертви на „червения терор“ от 1918–1919 г., когато най-малко 1500 представители на духовенството загиват от ръцете на болшевиките. В същото време повечето църковни издания и духовни учебни заведения са затворени, много манастири са ликвидирани, а дейността на църковните братства е забранена. До 1931 г. комунистите затварят 80% от селските църкви в Украйна. В селските райони храмовете често са превръщани в складове, а в градовете често са унищожавани. През 20-те и 30-те години на XX век само в Киев са унищожени 49 християнски светини, включително Михайливската Златокуполна катедрала и църквата Свети Три светители — архитектурни паметници от XII век.

Съставна част от този процес е унищожаването на Украинската автокефална православна църква (УАПЦ), оглавявана от митрополит Василий (Липкивски). Дейността на тази църква е свързана със създаването на държавата през 1917–1921 г. В условията на болшевишката окупация украинската църква става център на националния живот, фактор, който е можал да допринесе за формирането на националното съзнание на украинците. Всичко това обаче внезапно приключва поради репресиите срещу духовенството, разрушаването и затварянето на църкви. Използвайки своите агенти, комунистите провокират разцепление в Украинската комунистическа партия: през януари 1930 г. част от църковните архиереи обявяват своята „самоликвидация“.

➤ Епископство на УАПЦ.
1921 — 1926 г.

Централен държавен архив на
обществени сдружения
и украинци..

На 27 ноември 1937 г. Митрополит Василий (Липкивски) е разстрелян в Лукяновския затвор в Киев. Мястото на погребението му все още не е установено.

Украинско семейство е изгонено от собствената си къща, с.Удачне, Донецка област. 1930 г. Снимка от Марк Зализняк.
Централен държавен аудиовизуален и електронен архив.

← По време на разоръжаването е отнет килер на селянин, Донецка област. 1930 г. Снимка от Марк Зализняк.
Централен държавен аудиовизуален и електронен архив.

РАСКУЛАЧВАНЕ

Важен елемент от вътрешната политика на комунистическия режим е превръщането на свободния селянин-зеделец във винт от държавната система. Властите изкуствено разделят селяните на „бедняци“, „средни селяни“ и „кулаци“, противопоставяйки първите две класи срещу третата. През декември 1929 г. съветските власти декларират намерението си да „ликвидират кулаците като класа“. „Кулаците“ бяха обявени за виновници за всички проблеми по пътя към изграждането на „щастлив живот“ — режимът, който уж се опитваше с всички сили да установи Сталин. Наказанието на така наречените „кулаци“, които понякога получаваха този етикет само поради политическите си възгледи или неприязън към местните активисти,

е изселване извън населеното място на неплодородни земи или на север от СССР. Имуществото им е конфискувано и дадено на колхозите или селските бедняци. Демонтажът придобива мащаба на истинска паравоенна операция, ключова роля в която изиграва специалната служба ОДПУ — орган на държавно политическо управление. Само от 18 февруари до 10 март 1930 г. 19 531 семейства — 92 970 души — са депортирани в отдалечени, предимно северни райони на СССР. Като цяло през 1930–1931 г. властите унищожават 63 720 селски ферми, чиито собственици са депортирани от Украйна заедно със семействата си. Много от тях умират по пътя или през първите години от живота си на нови места поради нечовешки условия.

РАЗРУШИТЕЛНИЯТ ПРОЦЕС НА ЛИШАВАНЕ НА УКРАИНЦИТЕ ОТ ИКОНОМИЧЕСКА НЕЗАВИСИМОСТ Е ЗАВЪРШЕН С КОЛЕКТИВИЗАЦИЯТА

➤ Колхозният влак за хляб
„10-годишнината на комитета на
бедните селяни“ на зърносъбирателна
станция, гр. Одеса. 1930 г.
*Централен държавен аудиовизуален
и електронен архив.*

КОЛЕКТИВИЗАЦИЯ

Разрушителният процес на лишаване на украинците от икономическа независимост е завършен с колективизацията — социализиране на земята, добитъка и земеделската собственост. Отначало този процес е доброволен, но в края на 1929 г. започва т.нар. „пълна колективизация“ и влизането в колхозите става задължително.

Въпреки че теоретично колективните стопанства принадлежат на самите селяни, те са длъжни да доставят на държавата определено количество селскостопански продукти. Едва след изпълнение на тези норми ръководството на колхоза можеше да разпреди остатъците от събраната реколта между колхозниците. По този начин държавата получава канал за постоянно снабдяване с евтин хляб и в същото време превръща селяните в безправни роби, изцяло под контрола на режима.

Струва си да се отбележи, че до края на 20-те години на миналия век в Украйна има развита система за сътрудничество — доброволни асоциации, създадени за опростяване на производството и продажбата на селскостопански продукти. Частната собственост върху земята и средствата за производство е запазена в селските кооперации, така че тези асоциации са приемливи за украинците, за разлика от колективните ферми, наложени от съветските власти, където цялата собственост е споделена.

↻ Отчуждаване на селскостопански инвентар в полза на колхоза, Березански район, Киевска област. 1928 г.

Централен държавен аудиовизуален и електронен архив.

↶ Общо събрание в колхоза „Великий перелом“ („Великият поврат“), с. Кръгле, Свативски район, Луганска област, декември 1931 г.

Централен държавен аудиовизуален и електронен архив.

← Арестувани бунтовници, с. Макаретине, Луганска област. 1930 г.

Държавен секторен архив на Службата за сигурност на Украйна.

СЪПРОТИВА СРЕЩУ ПОЛИТИКАТА НА СССР

Масовите протести на украинските селяни са се превърнали в реакция на насилствената колективизация и лишаване от права. Според официалните данни през 1930 г. в Украйна има 4098 селски демонстрации — почти половината от антиправителствените демонстрации в целия СССР през тази година.

Съпротивата се основава на чувството за несправедливост на действията на властите, които открито ограбват хората, гонят ги от домовете им и разрушават църквата институционално. Недоволните селяни избиват активисти, участвали в колективизацията и разоръжаването, ликвидират селската управа и освобождават арестуваните в затворите.

В допълнение към въоръжената борба членовете на антисъветското движение разпространяват листовки с призови за съпротива на режима и търсене на справедливост.

Масштабът и географията на украинската съпротива застрашават режима. Ръководителят на ДПУ на СССР В. Балицкий лично ръководи потушаването на въстанията, а също така постоянно докладва за ситуацията в Украйна на Йосиф Сталин.

➤ Снимка на иззети оръжия на антисъветската организация „Свободни казаци“, които се съхраняват в къщата на Иван Мотлох. 1932 г.

Държавен секторен архив на Службата за сигурност на Украйна.

Търсене на хляб в селски двор в едно от селата на Гришински район, Донецка област. Началото на 30-те години. Снимка от Марк Зализняк. Централен държавен аудиовизуален и електронен архив.

← Йосиф Сталин. 29 април 1932 г. Джеймс Абе / Асошиейтед прес.

ОРГАНИЗАЦИЯ НА ГЛАДОМОРА

Осъзнавайки потенциалната опасност от народна съпротива, комунистическият режим прибегва до радикални мерки.

През 1932–1933 г. почти целият хляб, който се отглежда, е иззет от украинските селяни. В някои региони на Украйна селяните са лишени от 80% от събраното зърно. Плановите за снабдяване с хляб, създадени за Украйна, са икономически нереалистични, а месото, картофите и зеленчуците са конфискувани от украинците като глоби в резултат на тяхното неизпълнение. Властите претърсват дворовете, като вземат цялата храна от селяните, включително храната, която вече е приготвена в кухнята. От хората са иззети дори инструменти за мелене на зърно — воденични камъни и мелници. Често претърсванията са придружени с физическо насилие.

Гладните хора претърсват нивите за житни класове или други продукти, останали там след жътвата.

Въпреки това на 7 август 1932 г. е издаден прословутият правителствен указ, известен като „Законът за 5-те колоска“. Според него собствеността върху колективните стопанства се приравнява на държавната. В резултат брането дори на няколко класа жито от колхозна нива се смята за „кражба на държавна собственост“, наказуемо с разстрел или лишаване от свобода за срок от 10 години с конфискация на имуществото.

Главен идеолог и организатор на Гладомора е Йосиф Сталин. В практическото осъществяване на геноцидните планове са ангажирани ръководителите на правителството на СССР Вячеслав Молотов, секретарят на Централен комитет на Всесъюзната комунистическа партия на болшевиките Лазар Каганович, ръководителите на партийно-държавния апарат на СССР Павел Постишев, Станислав Косиор, Влас Чубар и Мендел Хатаевич.

➤ Група украински селяни отиват в града в търсене на спасение, Харковска област. 1933 г. Снимка от Александър Винербергер.

Частен архив на Самара Пиърс.

ОЦЕЛЯВАНЕ

По-голямата част от гладните украинци прибягват до пасивни форми на съпротива срещу изкуствения глад. Основната цел на хората е да спасят храна от конфискация, която може да съхрани живота им, или да получат допълнителна храна. В тези случаи, когато не е останала храна, гладният трябва да яде това, което в обикновения живот се смята за негодно за консумация.

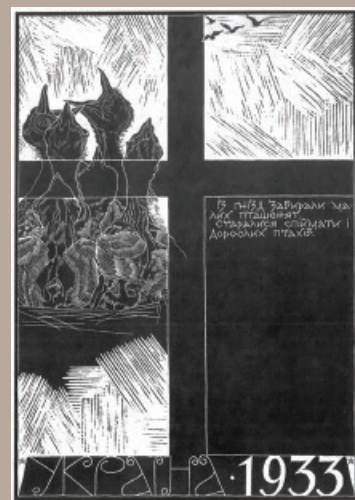
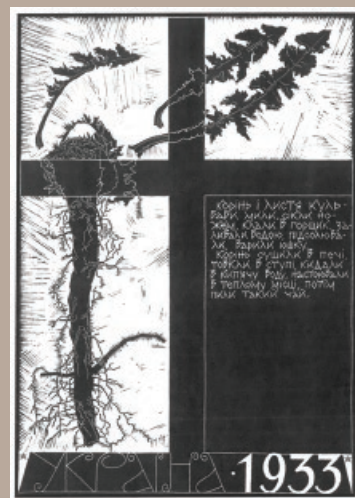
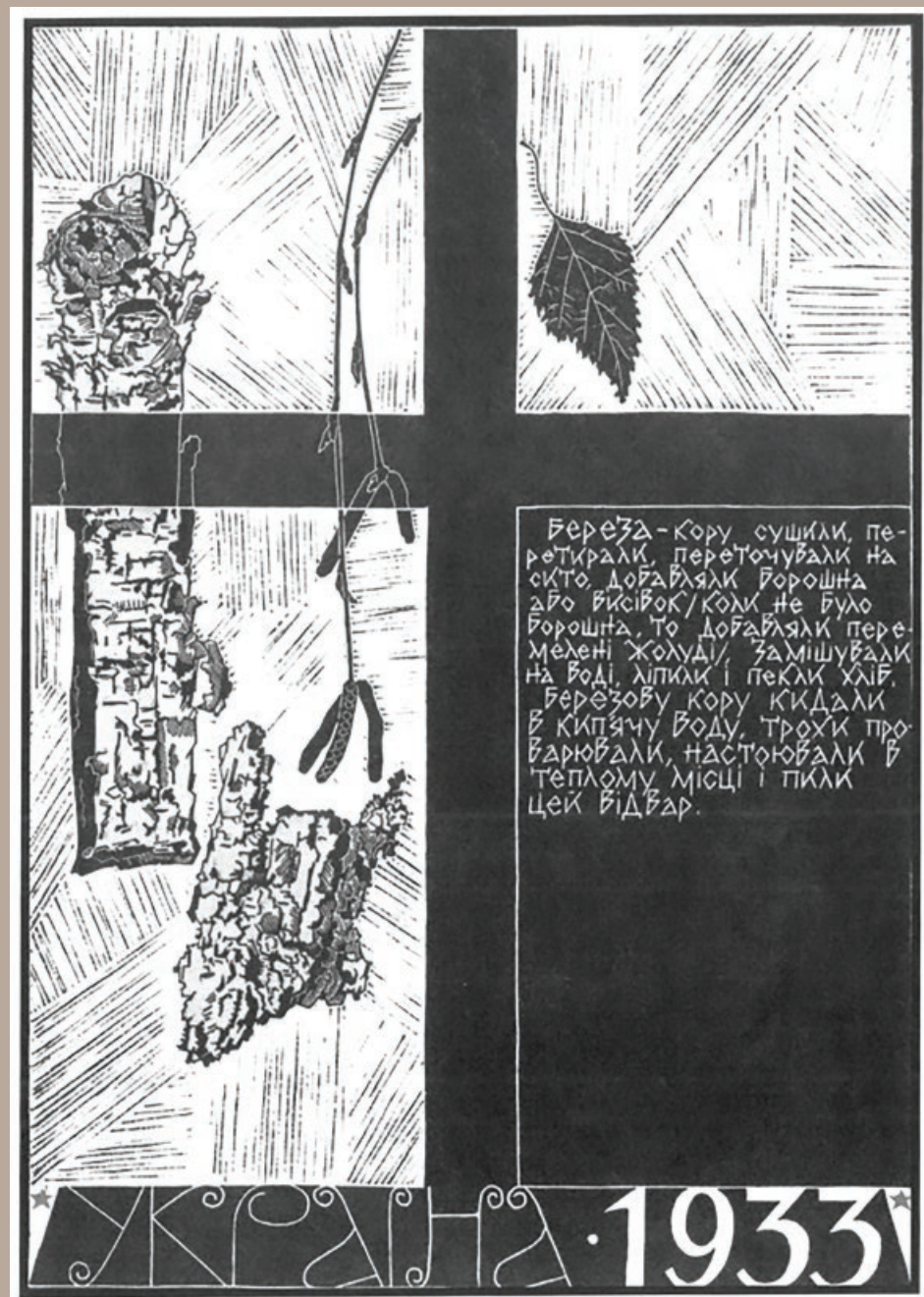
По време на Гладомора хората, доведени до отчаяние, се хранят със суха плява, плевели, млада трева, пъпки, жълъди, листа и кори от дървета, кюспе, захарно цвекло, акациев цвят и др. Украинците бяха принудени да консумират неща, за които винаги са съществували хранителни табу: кучета, котки, плъхове, мишки, лалугери, таралежи, диви птици или дори насекоми.

Запазени са доказателства, че съветските власти са предприемали мерки да лишават гладните украинци от възможността да ядат дори сурогати. Например свидетели на Гладомора си спомнят, че членовете на екипите на контролиращите бригади умишлено са убивали кучета и котки в гладуващите села и вземали трупове им със себе си.

↻ Четири малки сушени рибки са единствените стоки на тази жена, гр. Харков. 1933 г. Снимка от Александър Винербергер. Частен архив на Самара Пиърс.

↵ Майка с гладни деца, гр. Харков. 1933 г. Снимка от Александър Винербергер. Частен архив на Самара Пиърс.

**ЗАПАЗЕНИ СА ДОКАЗАТЕЛСТВА,
ЧЕ СЪВЕТСКИТЕ ВЛАСТИ
СА ПРЕДПРИЕМАЛИ МЕРКИ
ДА ЛИШАВАТ ГЛАДНИТЕ УКРАИНЦИ
ОТ ВЪЗМОЖНОСТТА ДА ЯДАТ
ДОРИ СУРОГАТИ**

Гравюра на Микола Бондаренко.
Книга-албум „Україна-33: кулінарна
книга. Паметта є човешка“.

← Интериор на магазин „Торгсин“ в гр. Путивл. 1933–1934 г.
Държавен историко-културен резерват в Путивл.

→ Опашка за доставка на хляб в магазина на веригата „Торгсин“, гр. Харков, 1933 г. Снимка от Александър Винербергер.
Частен архив на Самара Пиърс.

„ТОРГСИН“

Гладните селяни, които имат повече сила, отиват в градовете, където се опитват да купят храна или да обменят битови предмети за храна. Там те са преследвани от полицията, но по щастливо стечение на обстоятелствата успяват да се снабдят с храна на градските базари или в магазините на веригата „Торгсин“ (от руски език „търговия с чужденци — „торговля с иностранцами“). В тези магазини срещу злато и сребро (най-често брачни халки и кръстове)

е можело да се купи храна, но на изключително висока цена.

Около половината от така наречения скрап от благородни метали, приет от „торгсин“, са ритуални и битови ценности. Мрежата „Торгсин“ създадена от Кремъл, се превръща в инструмент за ограбване на украинци чрез кражба на бижута от тях по време на пълен глад.

→ Стокова поръчка „Торгсин“ на стойност 1 копейка за правото на получаване на стоки в мрежов магазин.
Национален музей на Гладомор-геноцид.

„ЧЕРНИ ДЪСКИ“

Отделни села, които не са изпълнили плановете за закупуване на зърно или се съпротивляват на политиката на СССР, са поставени на така наречените „черни дъски“. Това означава въвеждането на специален наказателен режим, според който такива села или цели области са обкръжени от войски или специални части, като цялата храна е взета от техните жители. В селата, изброени на „черната дъска“, търговията е забранявана, всички стоки са премахнати от магазините, а ръководството на селския съвет, колхоза или партийния клон могат да бъдат репресирани. На жителите на населени места, които са били на „черната дъска“, е забранено да напускат границите на блокираната територия.

Режимът на „черните дъски“ е въведен само в земите, населени с украинци — в УССР и в Кубан. В други територии на СССР такава репресивна мярка не е съществувала, което ясно показва антиукраинската насоченост на Гладомора.

Автор на идеята за „черни дъски“ е Л. Каганович. По време на Гладомора на „черните дъски“ в Украйна са вписани 735 района, села, селца, колхози, совхози и артели.

ШАПОВАЛІВКУ та ВИСОКЕ											
ЗА опортуністичну благодущність у підготовці до 3-ої більшовицької СІВБИ та мобілізації коштів—											
НА ЧОРНУ ДОШКУ											
ШАПОВАЛІВКА						ВИСОКЕ					
Насінняфонд	НА 29-III	НА 31-III	ТЕМНИ	Насінняфонд	НА 29-III	НА 31-III	ТЕМНИ	Страхфонд	НА 29-III	НА 31-III	ТЕМНИ
	30,1%	30,9%	0,8%		26,9%	26,9%	0%		2%	2,8%	0,8%
Страхфонд	7,9%	8,4%	0,5%	Страхфонд	2%	2,8%	0,8%				
Гроші	31,7%	37,9%	6,2%	Гроші	23,5%	35%	11,5%				

„Черни“ и „червени“ дъски на полевия лагер. 1932 г.
gazeta.ua

Съобщение за включването в „черната дъска“ село Шаповаливка и Високе Борзнянски район (Черниговска област). Вестник „Колхозник от Борзенския край“, брой за 5 април 1932 г. (оригиналът се съхранява в Националната библиотека на Украйна „В. И. Вернадски“).

Заглавието на статията „За нашата трагедия отвъд Збруч“, публикувана в лвовския вестник „Дило“ на 21 май 1933 г.

Селяните в Харков чакат влак. 1932 г. Снимката е направена тайно от американския фотограф Джеймс Абе. *Архивът на Джеймс Абе.*

ЗАБРАНА ЗА НАПУСКАНЕ

Изкуствено създавайки ситуация украинците масово да умират от глад, съветските власти приемат мерки да не им позволяват да заминат в регионите на СССР, където няма глад. В частност, на 27 декември 1932 г. е приета резолюцията на ЦК и РадНарКом на СССР „За създаването на единна паспортна система в СССР и задължителната регистрация на паспортите“. Според новите правила човек може да живее само в определен район и да работи там. На селяните не се издават паспорти, така че те всъщност са лишени от правото да се предвижват свободно в страната.

По административните граници на Украинската ССР комунистите поставят въоръжени блокиращи части, които не позволяват на хората да напуснат Украйна. Освен това билети за железопътен

и воден транспорт не се продават на украинските селяни, които нямат паспорти, а специални мобилни оперативни групи патрулират в района в търсене на бегълци от Украйна. За задържаните са създадени филтрационни лагери. Подобно на режима на „черните дъски“, забраната за напускане важи само за украинските територии.

Режимът е особено жесток към онези, които се опитват да напуснат СССР — към Полша и Румъния. По онова време украинската преса на тези страни е пълна с репортажи за разстрели на украинците, които се опитват да преминат реките Днестър и Збруч.

← Ученици от втори клас и учител от село Поставмуки (Постав-Мука) в Полтавска област. 25 януари 1933 г. На гърба на снимката има надпис: „...в памет на нашия 2-ри клас... учениците, които бяха там тогава и които загинаха“. Снимка от семейния архив на Виктор Иванович Иваненко, гр. Ужгород, син на Иван Йосипович Иваненко (роден през 1924 г.), който казва, че само половината от учениците, изобразени на снимката, са оцелели след геноцида. *Национален музей на Гладомор-геноцид.*

ПОСЛЕДСТВИЯТА ОТ ГЛАДОМОРА

Смъртността от глад в Украйна през 1932–1933 г. е толкова масова, че в много населени места изобщо не се води регистър на починалите. Впоследствие комунистическият режим се опитва да скрие броя на унищожените украинци, затова фалшифицира демографските данни и класифицира архивните документи. Известно е, че най-малко 4 милиона украинци са умрели от глад. Но това не е окончателната цифра. Днес историците и демографите продължават да изследват този въпрос. Трябва обаче да се подчертае, че мащабът на демографските загуби не може да бъде определен при установяване

на престъплението като геноцид. Наш дълг е да съставим възможно най-точни поименни списъци на жертвите на Гладомора. Манипулирането на броя на жертвите на Гладомора е недопустимо.

Украинският начин на живот е унищожен в резултат на геноцида. Традиционната култура и обичаи са претърпели деформации. Гладоморът напълно променя традиционното управление на селата. В продължение на десетилетия украинските селяни са доведени до положението на обезправени колективни работници, лишени от паспорти и пенсии.

ИЗВЕСТНО Е, ЧЕ НАЙ-МАЛКО
4 МИЛИОНА УКРАИНЦИ
СА УМРЕЛИ ОТ ГЛАД

Табела с надпис „Тук е забранено погребването на хора“. 1933 г.
Снимка от Александър Винербергер.
Частен архив на Самара Пиърс.

➤ Опустошени къщи на убити от глад селяни,
Харковска област. 1933 г.
Снимка от Александър Винербергер.
Частен архив на Самара Пиърс.

➤ Мястото за масово погребение на жертвите
на Гладомора, Харковска област. 1933 г.
Снимка от Александър Винербергер.
Частен архив на Самара Пиърс.

Гладоморът води до израстването на цели поколения, които не задават на комунистическите власти „неудобни въпроси“ за това, къде са изчезнали милиони техни сънародници. Голяма част от онези, които са останали сираци в резултат на Гладомора, не знаят имената на членовете на семействата си.

Важен компонент от комунистическата политика в Украйна е утвърждаването на престижа на руската култура, която се пропагандира като по-висша от украинската. Руският език е обявен за език

на международната комуникация на народите в Съветския съюз. В същото време украинският език в Украйна получава статут на „провинциален“, „селски“. В края на 1933 г., веднага след Гладомора, комунистите въвеждат нов правопис на украинския език, изкуствено го доближавайки до руския език. През следващите години речниците последователно премахват онези украински думи, които не са подобни на руските, като ги заменят с нови. Следователно руската политика засилва растежа на русификацията в Украйна.

↑ Рафал Лемкин.
istpravda.com.ua

ЗАЩО ГЛАДОМОРЪТ Е ГЕНОЦИД

Рафал Лемкин, американски адвокат от полско-еврейски произход, нарича престъпленията на комунистическия режим срещу украинците „класически пример“ за съветски геноцид. Именно този учен през 1944 г. въвежда думата „геноцид“ в широка употреба и по-късно се присъединява към приемането на Конвенцията на ООН за предотвратяване на престъплението геноцид и наказване за него. В материалите на никога непубликуваната „История на геноцидите“ на Рафал Лемкин е запазено есето „Съветският геноцид в Украйна“, в което юристът подробно обяснява геноцидният характер на действията на сталинския режим срещу украинците. Адвокатът откроява четири компонента на плана за унищожаване на украинската нация: елиминирането на интелигенцията („мозъка“ на нацията), поражението на Църквата („душата“ на нацията), гладната смърт на украинските селяни (основните носители на националния дух и традиции) и насилствената промяна на етническият състав на украинските земи.

Рафал Лемкин подчерта, че украинският народ е твърде велик, за да бъде унищожен напълно. Затова болшевишкият режим се опитва преди всичко да преодолее икономическата независимост на украинците и да изкорени чувството им за национално самосъзнание. Организираният от комунистите геноцид е пряко насочен към елиминирането на украинския народ като цяло, което трябва да премахне потенциалната възможност Украйна да напусне СССР.

Планираният от Кремъл Гладомор създава условия за живот на украинците, целящ тяхното пълно или частично унищожаване, което напълно отговаря на определението за геноцид според Конвенцията на ООН за предотвратяване и наказване на престъплението геноцид.

↻ Дете минава покрай трупа на жертва на Гладомора. Харков. 1933 г. Снимка от Александър Винербергер.
Частен архив на Самара Пиърс.

↵ Жертва на Гладомора, Харков. 1933 г. Снимка от Александър Винербергер.
Частен архив на Самара Пиърс.

➔ Третата страница от паспорта на Гарет Джоунс, с който той пътува до СССР през 1933 г. *Gareth Vaughan Jones Archive (The National Library of Wales).*

➔ Фотокамера Leica II, принадлежала на Александър Винербергер. 23 ноември 2022 г. Снимка от Олга Ковальова. *Национален музей на Гладомор-геноцид.*

↶ Митрополит Андрей по време на пастирското посещение на вярващите от УГКЦ в Америка. 1920 г. *Централен държавен исторически архив на Украйна, Львов.*

РЕАКЦИЯТА НА СВЕТА КЪМ ГЛАДОМОРА

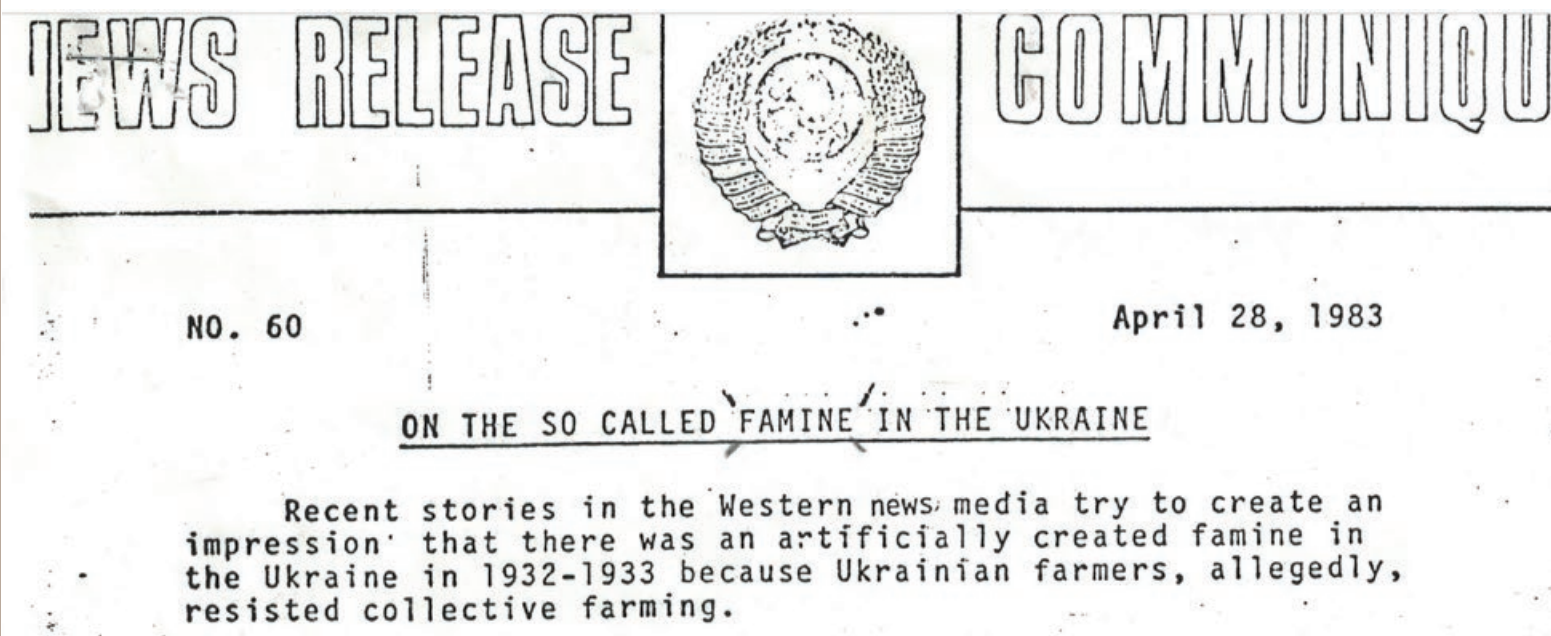
Въпреки че Съветският съюз официално отрича факта за глада, истината се разпространява по света благодарение на чуждестранни журналисти, които успяват да стигнат до гладуващите села в Украйна и да разпространят видяното в пресата. Най-известният от тях е Гарет Джоунс, журналист от Manchester Guardian, който не само публикува редица статии за ситуацията в Украйна, но и дава пресконференция, на която говори за глада.

Също така правителствата на страни като Италия, Германия и Полша знаят за масовото убийство на украинци от техните дипломати в СССР.

Украинците, живеещи в западните страни, обръщат се за помощ към Международния Червен кръст, Обществото на нациите и други международни организации. Украинската гръкокатолическа църква (УГКЦ), оглавявана от митрополит Андрей Шептиcki, призовавайки християните по света да помогнат на Украйна.

За съжаление, всички тези усилия се оказват напразни — международната общност не се намесва в ситуацията. Освен това Москва полага големи усилия да отрече съществуването на глада и да дискредитира тези, които говорят за него.

МОСКВА ПОЛАГА ГОЛЕМИ
УСИЛИЯ ДА ОТРЕЧЕ
СЪЩЕСТВУВАНЕТО НА ГЛАДА
И ДА ДИСКРЕДИТИРА ТЕЗИ,
КОИТО ГОВОРЯТ ЗА НЕГО

➤ Фрагмент от прессъобщение, разпространено от посолството на СССР в Канада, за това, че гладът през 1932–1933 г. в Украйна изобщо нямаше. Архив на Украинско-Канадския изследователски и документационен център (Торонто).

ОТРИЧАНЕ НА ГЛАДОМОРА

За да докаже, че в СССР няма глад, Москва организира демонстративни посещения на чужди политици и културни дейци, които трябваше авторитетно да убедят света, че украинците не гладуват. Сред тези фигури са Бърнард Шоу, Едуард Ерио, Хърбърт Уелс, Ромен Ролан.

Специална роля е отредена на чуждестранните журналисти, които се съгласяват да затворят очите си за манипулациите на съветската пропаганда. Забранено е на чуждестранни репортери да пътуват самостоятелно в страната, а ако има такива, те са с ясно определени маршрути. Най-известният чуждестранен журналист, който съзнателно отрича Гладомора, е Уолтър Дюранти (кореспондент на New York Times Москва). В статиите си той оправдава политиката на комунистите и отрича масовата смърт от глад, но в частни разговори признава, че милиони украинци са умрели само за една година.

През 80-те години на миналия век, когато украинските общности в САЩ и Канада успешно привличат вниманието на света към историята на Гладомора, Комитетът за държавна сигурност на СССР започва операция „Фарисеи“. Целта на тази

операция е да дискредитира онези фигури от украинската диаспора в Северна Америка, които казват истината за престъплението на Сталин. Съветските дипломати убеждават политици от САЩ и Канада, че участието в събития в памет на жертвите на Гладомора ще навреди на политическата им кариера. Пропагандната кампания на Кремъл обаче се проваля, а разпадането на СССР дава нов тласък на изследването и разпространението на информация за Гладомора в Украйна.

След изчезването на СССР от картата на света, ролята на отрицател на Гладомора пое Русия. Неспособен да опровергае самия факт на глада от 1932–1933 г., който е станал общоизвестен, Кремъл се опитва да отрече неговата умишленост и анти-украинска насоченост. Използвайки най-модерните средства за разпространение на информация, руски учени, дипломати, журналисти и блогъри се опитват да убедят света, че Гладоморът не е акт на геноцид.

↻ Едуард Ерио посещава Киев.
27 август 1933 г.
Уебсайт на Сергей Билокин:
www.s-bilokin.name

↵ Уолтър Дюранти. 1936 г.
Джон Рууни / Асошиейтед прес.

НАРАТИВИ НА ОТРИЧАЩИТЕ ГЛАДОМОРА

Въпреки неопровержимите факти, установени от историци и юристи, отричането на Гладомора се чува и до днес.

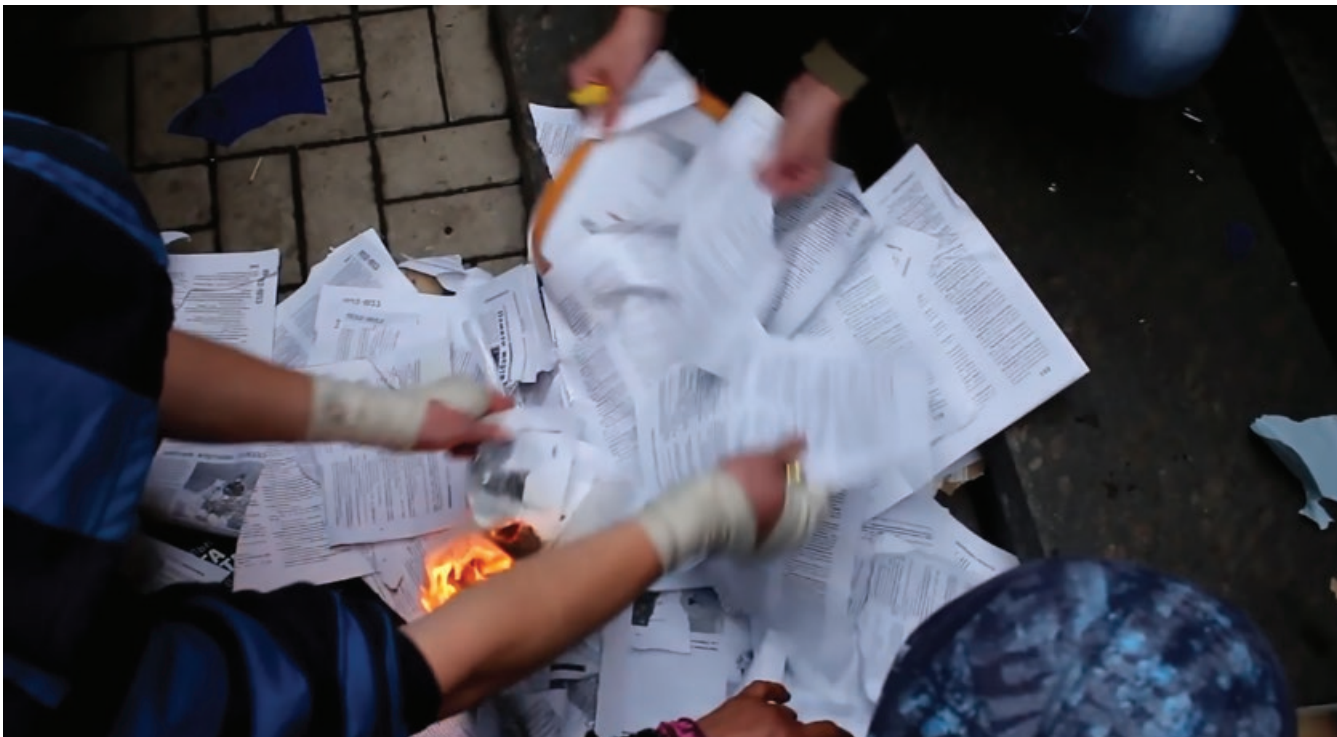
ОТРИЧАНЕ: Гладът от началото на 30-те години на миналия век има и в други региони на СССР, с изключение на Украйна, така че Гладоморът не може да бъде геноцид на украинците.

ФАКТ: Репресивното законодателство действа на цялата територия на СССР, но мащабът и бруталността на прилагането му са най-високи в Украйна и Кубан (регион от Северен Кавказ, населен с повече от 60% украинци). Освен това само украинците са блокирани в рамките на гладувашата територия. Именно в Украйна и Кубан смъртността от глад през 1932–1933 г. е най-високата. Ако гладът беше еднакъв на цялата територия на СССР, властите нямаше да имат нужда да пречат на украинците да напускат Украйна. Принаването на Гладомора за геноцид на украинците по никакъв начин не отрича престъпния характер на действията на Сталин срещу представители на други народи на СССР.

Книги от библиотечните фондове на Приазовския държавен университет, подготвени от окупаторите за унищожаване. Мариупол. Февруари 2023 г.

Общински съвет на Мариупол.

Кадър от видеозаписа на палежа на „Националната паметна книга на жертвите от Гладомора. Донецка област“ в Донецк. 3 май 2014 г.
Проруски пропагандни медии.

ОТРИЧАНЕ: Гладоморът е насочен срещу жителите на селските райони и следователно срещу социална група, а не срещу всички украинци като национална общност. Социалната група не попада под защитата на Конвенцията на ООН за геноцида от 1948 г.

ФАКТ: През 30-те години Украйна е аграрна страна. Около 80% от населението са украинци. Тъй като по-голямата част от тях живеят по селата, процентът на украинците сред селските жители е още по-висок. По този начин украинските селяни са специфична част от украинската нация като такава. Трябва също така да се отбележи, че едновременно с Гладомора комунистическият режим целенасочено изстребва украинската интелигенция чрез репресии.

ОТРИЧАНЕ: Комунистическият режим по невнимание причини Гладомора от 1932–1933 г., опитвайки се бързо да се подготви за война, докато беше под заплахата от нашествие на фашистки сили.

ФАКТ: През 1932–1933 г. СССР няма обща граница с Германия и поддържа добросъседски отношения с фашистка Италия. В СССР действат германски секретни военни училища, съветското правителство възлага военни поръчки на италиански предприятия. През август 1939 г. Москва и Берлин подписват пакта Молотов-Рибентроп, който циментира приятелството между двата мизантропски режима.

Признаването на Гладомора като акт на геноцид на международно ниво подчертава преди всичко международната солидарност с украинците като народ, чиито представители са станали жертва на геноцид, прикриван и отричан в продължение на десетилетия. Наследникът на СССР – Русия на Путин – вече извършва геноцид през 2022–2025 г. Сред основните причини за начина, по който Кремъл се държи така, е липсата на наказание на сталинисткия режим за геноцидните действия отпреди 90 години.

← Речта на Джеймс Мейс на конференцията “Holodomor in Ukraine 1932–1933. New Research Findings” (“Гладоморът 1932–1933г. в Украйна. Новите резултати от проучванията”) в Университета на Торонто. 30 септември, 1990 г. Архив на Украинско-Канадския изследователски и документационен център.

ПРИЗНАВАНЕ НА ГЛАДОМОРА ЗА ГЕНОЦИД

От края на 1940 г. украинците в диаспората полагат значителни усилия престъпленията на сталинския режим да бъдат признати за геноцид. През 1985–1988 г. работи комисията на Конгреса на САЩ за изследване на Големия глад от 1932–1933 г. в Украйна (известна като Комисията на Джеймс Мейс), която стига до заключението, че комунистическият режим умишлено унищожава с глад милиони украинци. Работата на комисията има голям отзвук в САЩ и в частност влияе на процеса

на признаването на Гладомора като акт на геноцид. „Йосиф Сталин и неговото обкръжение извършиха геноцида над украинците през 1932–1933 г.“, казва се в нейните заключения.

През 1991 г. Съветският съюз се разпада, Украйна обявява независимост. Историческата памет за Гладомора от 1932–1933 г. започна да се възстановява: архивите бяха открити, секретните документи бяха разсекретени, свидетелстваха

хиляди украински граждани, оцелели след Гладомора-геноцида.

Голяма роля на този етап изиграват обществените инициативи, които допринасят за изучаването на историята на Гладомора, по-конкретно Асоциацията на изследователите на Гладомора, Дружество „Просвита“ и Дружество „Мемориал“. Заслужава да се подчертае приноса на Мариян Коц, Лидия Коваленко, Володимир Маняк, Левко Лукьяненко и Микола Руденко. От края на 80-те години на миналия век, благодарение на обществеността, акциите в памет на жертвите на Гладомора стават публични, издигнати са паметни знаци на жертвите на Гладомора.

По време на президентството на Виктор Ющенко (2005–2010 г.) темата за Гладомора става един от ключовите въпроси в политиката на националната памет. По това време украинската държава всеотстранно допринася за изследването на историята на Гладомора, публикуват се архивни материали, откриват се мемориали и се провеждат обществени събития, които помагат за разкриването на истината за сталинския геноцид от 1932–1933 г. на хората, почитавайки жертвите си.

През 2009 г. е основан Музеят на Гладомора — институция, посветена на изучаването и популяризирането на историята на геноцида на украинците. В момента той организира множество образователни и изложбени проекти, събира артефакти, свързани с Гладомора, записва свидетелствата на

хората, които са го преживели и публикува научни изследвания. През 2017 г. започва изграждането на втората фаза на Музея, която продължава и в момента.

През 2006 г. Върховната Рада на Украйна призна Гладомора за престъпление на геноцид. Украйна призовава и други страни да признаят Гладомора за геноцид. Освен у нас, към началото на 2024 г. 28 държави признават Гладомора за акт на геноцид. В други четири страни това е направено от една от камарите на националните парламенти.

През 2009–2010 г. Службата за сигурност на Украйна проведе разследване, въз основа на материалите на което съдът постанови, че лидерите на Комунистическата партия на Съветския съюз, ръководена от Йосиф Сталин, са извършвали геноцид на част от украинската нация, целяйки да предотвратят създаването на Независима Украйна.

СЪДЪРЖАНИЕ

Съветска окупация на Украйна	3
Гладът 1921–1923 г.	5
Противоречивата „украинизация“	10
Унищожаване на Украинската автокефална православна църква	11
Раскулачване	14
Колективизация	17
Съпротива срещу политиката на СССР	19
Организация на Гладомора	22
Оцеляване	23
„Торгсин“	27
„Черни дъски“	29
Забрана за напускане	32
Последствията от Гладомора	33
Защо Гладоморът е геноцид	37
Реакцията на света към Гладомора	40
Отричане на Гладомора	43
Наративи на отричащите Гладомора	45
Признаване на Гладомора за геноцид	49

УДК 94(477),„1932/1933“
К 59

Препоръчано за публикуване от Научно-методическия съвет на Националния музей на жертвите на Гладомора (протокол № 2 от 22 април 2024 г.).

Андрий Козицки, Михайло Костив.
К59 Гладоморът: основни факти: научно-популярно издание / Андрий Козицки, Михайло Костив. — Киев: Национален музей на Гладомор-геноцид, 2024. — 52 с.

Какво представлява Гладоморът? Защо и как се случи? Какви са последиците от него? Как реагира светът на смъртта на милиони украинци от глад? Защо Гладоморът е геноцид? Потърсете отговорите на тези въпроси на страниците на книгата, която държите в ръцете си. В него учените от Музея на Гладомора накратко и просто разказаха какво трябва да знаете за събитията от 1932–1933 г.

Изданието частично използва материали от изложбата на Националния музей на Гладомор-геноцид: „Гладоморът: съветския геноцид над украинците“. На корицата: снимки, направени през 1933 г. от австрийския инженер Александър Винербергер в Харков, и снимка на скулптурата „Горчив спомен от детството“ (автор на идеята е Петро Дроздовски, скулптор – Микола Обезюк), разположена на територия на Националния музей на Гладомор-геноцид.

Дизайн: Виктория Односум.
Превод: Оксана Легка

УДК 94(477),„1932/1933“

Подписано за печат: Формат 210×210 мм.
Офсетова хартия. Офсетов печат.
Слушалки Helvetica
Условия за печат лист 4.25. Тираж: 500 бр.

© Национален музей на Гладомор-геноцид, 2024

ISBN 978-617-95321-2-2

Holodomor
Museum

НАЦИОНАЛЕН МУЗЕЙ НА ГЛАДОМОР-ГЕНОЦИД

гр. Киев, ул. Лаврска, 3.

holodomormuseum.org.ua

+38 (044) 254 45 12

@HolodomorMuseum

@holodomor.museum

@HolodomorMuseum

@HolodomorMuseum

The Holodomor Museum /
Музей Голодомору

@Holodomor_Museum